

VELIKI SENAT

ZADEVA KURIĆ IN DRUGI proti SLOVENIJI

(pritožba št. 26828/06)

SODBA

(pravično zadoščenje)

STRASBOURG

12. marec 2014

Ta sodba je dokončna, vendar so mogoči uredniški popravki.

V zadevi Kurić in drugi proti Sloveniji,

Evropsko sodišče za človekove pravice kot veliki senat v sestavi:

Dean Spielmann, *predsednik*,
Jean-Paul Costa,
Nicolas Bratza,
Françoise Tulkens,
Guido Raimondi,
Nina Vajić,
Mark Villiger, Isabelle Berro-Lefèvre,
Boštjan M. Zupančič,
Elisabeth Steiner,
Päivi Hirvelä,
George Nicolaou,
Luis López Guerra,
Zdravka Kalaydjieva,
Nebojša Vučinić,
Ganna Yudkivska,
Angelika Nußberger, *sodniki*,
in Michael O'Boyle, *namestnik sodnega tajnika*,

po razpravi, zaprti za javnost, ki je bila 28. februarja 2014,
izreka to sodbo, sprejeto navedenega dne:

POSTOPEK

1. Zadeva se je začela s pritožbo (št. 26828/06) proti Republiki Sloveniji, ki so jo po 34. členu Konvencije o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin (v nadaljnjem besedilu: konvencija) pri Sodišču 4. julija 2006 vložili hrvaški državljani Milan Makuc in deset drugih pritožnikov. Po smrti Milana Makuca se je zadeva preimenovala v *Kurić in drugi proti Sloveniji*. V postopku obravnave pred

velikim senatom je ostalo osem pritožnikov (glej 4. odstavek spodaj).

2. Pritožnike sta pred Sodiščem zastopala A. G. Lana in A. Saccucci, odvetnika iz Rima.

3. Slovensko vlado (v nadaljnjem besedilu: vlada) je zastopal L. Bembič, državni pravobranilec.

4. V sodbi z dne 26. junija 2012 (»glavna sodba«) je veliki senat z večino glasov razglasil, da je pritožba v delu, ki se nanaša na pritožnika Dabetiča in Ristanovićevo, nesprejemljiva zaradi neizčrpanja notranjepravnih sredstev.

5. V nadaljevanju je soglasno razsodil, da so bile kršene pravica do »zasebnega ali družinskega življenja« ali pa obojega (8. člen konvencije), pravica do učinkovitega pravnega sredstva (13. člen) in prepoved diskriminacije (14. člen v povezavi z 8. členom) preostalih šestih pritožnikov: Kurić, Mezga, Ristanović, Berisha, Ademi in Minić.

6. Po ugotovitvah velikega senata je bil bistveni razlog teh kršitev dolgotrajno omahovanje slovenske oblasti, da kljub temeljnim odločbam ustavnega sodišča zakonsko uredi prebivališče pritožnikov po njihovem nezakonitem izbrisu iz registra stalnega prebivalstva 26. februarja 1992 in jim zagotovi ustrezno zadoščenje. Tako ravnanje pa ni prizadelo samo pritožnikov v tej zadevi, temveč tudi veliko drugih oseb (celotno skupino tako imenovanih »izbrisanih«, nekdanjih državljanzov Socialistične federativne republike Jugoslavije (SFRJ) s stalnim prebivališčem v Sloveniji, katerih imena so bila izbrisana 26. februarja 1992) (glej *Kurić in drugi proti Sloveniji* [VS], št. 26828/06, 96. odstavek, 408.–409. odstavek in 412. odstavek, ESČP 2012 (izvlečki)).

7. V tej zvezi se je Sodišče odločilo, da uporabi postopek pilotne sodbe v skladu s 46. členom konvencije in 61. členom Poslovnika Sodišča, in sklenilo, da mora tožena vlada v enem letu po razglasitvi glavne sodbe, tj. najpozneje do 26. junija 2013 (glej 9. točko izreka in 415. odstavek glavne sodbe), sestaviti odškodninsko shemo na državni ravni kot splošen ukrep. V nadaljevanju je ugotovilo, da so bile spremembe in dopolnitve Zakona o urejanju statusa državljanov drugih držav naslednic nekdanje SFRJ v Republiki (»spremenjeni in dopolnjeni ZUSDDD«) uveljavljene šele pred kratkim in da je še prezgodaj preverjati, ali je bila z zgoraj navedenimi spremembami in različnimi ukrepi, ki jih je sprejela vlada, dosežena zadovoljiva zakonska ureditev prebivališča izbrisanih (glej 410.–411. odstavek glavne sodbe).

8. Pritožniki so v skladu z 41. členom konvencije zahtevali, da se jim prisodi odškodnina za premoženjsko in nepremoženjsko škodo zaradi kršitev, ugotovljenih v tej zadevi, pa tudi povračilo stroškov in izdatkov, nastalih v postopku pred Sodiščem.

9. Sodišče je menilo, da vprašanje uporabe 41. člena za zahtevke pritožnikov za premoženjsko škodo še ni zrelo za odločanje, in ga je pridržalo, toženo vlado in pritožnike pa pozvalo, da v treh mesecih po pisnem obvestilu o glavni sodbi predložijo pisna stališča do zadeve in predvsem Sodišče obvestijo o morebitnem doseženem dogovoru. Natančneje, menilo je, da je treba vprašanje uporabe 41. člena rešiti ne samo glede na morebitni dogovor, dosežen med strankami, temveč

tudi glede na posamezne ali splošne ukrepe, ki jih bo sprejela tožena vlada pri izvršitvi glavne sodbe (prav tam, 424. odstavek in 10. točka izreka glavne sodbe; glej tudi *Broniowski proti Poljski* (prijateljska poravnava) [VS], št. 31443/96, 3. in 36. odstavek, ESČP 2005-IX, in *Hutten-Czapska proti Poljski* (prijateljska poravnava) [VS], št. 35014/97, 3. in 33. odstavek, 28. 4. 2008). Sodišče je do izvedbe ustreznih splošnih ukrepov odložilo obravnavo pritožb iz istega vzroka (glej 415. odstavek glavne sodbe).

Nazadnje je veliki senat vsakemu uspešnemu pritožniku (Kurić, Mezga, Ristanović, Berisha, Ademi in Minić) prisodil 20.000 evrov (EUR) za nepremoženjsko škodo ter pritožnikom skupni znesek 30.000 EUR za stroške in izdatke, ki so nastali do te faze postopka pred velikim senatom, preostali del njihovih zahtevkov iz tega naslova pa je zavrnil.

10. Sestava velikega senata je bila določena v skladu z določbami četrtega in petega odstavka 26. člena konvencije ter 24. člena poslovnika. 31. oktobra 2012 se je končalo mandatno obdobje Nicolasa Bratze kot predsednika Sodišča. Na tem mestu ga je nasledil Dean Spielmann in prevzel predsedovanje velikemu senatu v obravnavani zadevi (drugi odstavek 9. člena poslovnika). Jean-Paul Costa, Nicolas Bratza, Françoise Tulkens in Nina Vajić so po poteku svojega mandata še naprej sodelovali pri obravnavanju zadeve v skladu s tretjim odstavkom 23. člena konvencije in četrtem odstavkom 24. člena poslovnika. Na podlagi tretjega odstavka 24. člena poslovnika je Anatolyja Kovlerja, ki ni mogel več sodelovati, nadomestil Mark Villiger.

11. Po začetnem podaljšanju ustreznega roka v zvezi z nerešenimi zahtevki za pravično zadoščenje v skladu z 41. členom in možnostjo prijateljske poravnave v smislu postopka pilotne sodbe v skladu s sedmim odstavkom 61. člena poslovnika je predsednik velikega senata ugodil drugi taki zahtevi tožene vlade in obvestil stranke, da bo Sodišče, ker ni bilo ustreznega predloga prijateljske poravnave, do 24. junija 2013 razsodilo o zahtevkih za premoženjsko škodo.

12. Poleg tega je Sodišče na podlagi zahteve tožene vlade po enoletnem podaljšanju roka za oblikovanje odškodninske sheme na državni ravni (glej sedmi odstavek zgoraj) 9. aprila 2013 obvestilo stranke, da ni pripravljeno ugoditi tej zahtevi. Po mnenju Sodišča je to zadeva, ki bi jo moral obravnavati Odbor ministrov skladno z drugim odstavkom 46. člena konvencije.

Sodišče se je 14. maja 2013 glede zahteve tožene vlade po ponovni proučitvi te odločitve, ob upoštevanju negotovosti zakonodajnega postopka v zvezi z odškodninsko shemo na državni ravni in sorazmerno skromnega napredka, ki je bil dosežen do tega datuma, odločilo, da ne bo ugodilo zahtevi, pri čemer je poudarilo, da se ta odločitev ne sme razlagati tako, da kakor koli vpliva na prihodnjo odločitev Odbora ministrov pri opravljanju nadzornih funkcij v skladu s 46. členom konvencije.

13. Pritožniki in tožena vlada so 24. junija 2013 predložili svoja pisna stališča do nerešenih zahtevkov za pravično zadoščenje v skladu z 41. členom konvencije. Obe stranki sta izrazili pripravljenost za sklenitev prijateljske poravnave, vendar nobena ni dala konkretnega predloga. Zato se je Sodišče odločilo, da bo o

nerešenih vprašanjih razsodilo v skladu z 41. členom konvencije, in je o tem obvestilo stranke.

DEJSTVA

14. Prvi pritožnik Mustafa Kurić se je rodil leta 1935 in živi v Kopru (Slovenija). Je oseba brez državljanstva. Druga pritožnica Ana Mezga je hrvaška državljanica. Rodila se je leta 1965 in živi v Portorožu (Slovenija). Tretji pritožnik Tripun Ristanović se je rodil leta 1988 in zdaj živi v Sloveniji. Je državljan Bosne in Hercegovine. Četrty pritožnik Ali Berisha se je rodil leta 1969 na Kosovu. Po najnovejših znanih podatkih je srbski državljan. Trenutno živi v Nemčiji. Peti pritožnik Ilfan Sadik Ademi se je rodil leta 1952. Živi v Nemčiji in je makedonski državljan. Šesti pritožnik Zoran Minić se je rodil leta 1972. Kot trdi tožena vlada, je srbski državljan. Ni znano, kje točno živi.

I. RAZVOJ DOGODKOV PO GLAVNI SODBI

15. Rok za oddajo prošenj za dovoljenje za stalno prebivanje po spremenjenem ZUSDDD za izbrisane je potekel 24. julija 2013. Ta zakon je bil sprejet, da bi uredil še preostala neskladja med ZUSDDD in ustavo po odločbi ustavnega sodišča z dne 3. aprila 2003, ter je začel veljati 24. julija 2010.

16. Spremenjeni ZUSDDD je omogočal pridobitev dovoljenja za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) in za nazaj (*ex tunc*), tj. od 26. februarja 1992, tistim izbrisanim, ki so v skladu z opredelitvijo zakona »dejansko živeli« v Sloveniji. Uredil je tudi status otrok izbrisanih in predvidel izdajo odločb z učinkom za nazaj tistim izbrisanim, ki jim je bilo podeljeno slovensko državljanstvo, ne da bi prej pridobili dovoljenje za stalno prebivanje (glej 71. odstavek in 76.–79. odstavek glavne sodbe).

17. Pobuda (št. U-I-85/11) za presojo ustavnosti spremenjenega ZUSDDD, ki jo je Društvo civilna iniciativa izbrisanih prebivalcev skupaj z drugimi posamezniki 26. aprila 2011 predložilo ustavnemu sodišču (glej 81. odstavek glavne sodbe), se še vedno rešuje.

18. Ustavno sodišče je 10. januarja 2013 izdalo odločbo v zvezi z državno odgovornostjo po 26. členu ustave v zadevi, ki izvira iz systemskega problema dolgotrajnosti postopkov (glej *Lukenda proti Sloveniji*, št. 23032/02, 89.–98. odstavek, ESČP 2005–X). Menilo je, da 26. člena ni mogoče razlagati ozko in da pomeni tudi odgovornost države za nezakonito ravnanje, ki ga ni mogoče pripisati posamezniku ali posameznemu organu, ki spada v pristojnost države, ampak zgolj državi sami. To velja tudi za zagotovilo sojenja brez nepotrebnega odlašanja, za katero so odgovorne vse tri veje oblasti – zakonodajna, izvršna in sodna – in ne zgolj sodišča. Odločba ustavnega sodišča je pomembna za izvrševanje glavne sodbe v tej zadevi.

19. Maja 2013 je vlada širši javnosti predstavila začetni predlog zakona, namenjenega uvedbi odškodninske sheme na državni ravni za izbrisane.

20. 25. julija 2013 je vlada državnemu zboru predložila Predlog zakona o povračilu

škode osebam, ki so bile izbrisane iz registra stalnega prebivalstva (glej 7. odstavek zgoraj). Zakon s spremembami in dopolnitvami je bil sprejet 21. novembra 2013 ter je bil 3. decembra 2013 objavljen v Uradnem listu RS št. 99/2013. Veljati je začel 18. decembra 2013, uporabljati pa se bo začel 18. junija 2014.

21. Zakon določa, da bodo do odškodninske sheme upravičeni tisti izbrisani, ki so pridobili dovoljenje za stalno prebivanje iz katerih koli razlogov ali jim je bilo podeljeno slovensko državljanstvo. Upravičenci pa so tudi tisti izbrisani, ki so neuspešno vložili tako vlogo med veljavnostjo prejšnje zakonodaje, tj. pred uveljavitvijo spremenjenega ZUSDDD, vendar ob upoštevanju nekaterih v njem določenih pogojev: da njihova vloga ni bila zavrnjena zaradi nevarnosti za javni red, varnost ali obrambo Republike Slovenije, mednarodne odnose ali zaradi pregona kaznivih dejanj, kot je določeno v ustrezni zakonodaji, ali iz katerih koli drugih razlogov, navedenih v 3. členu ZUSDDD; da postopek v zvezi z njihovo vlogo ni bil ustavljen zaradi nesodelovanja stranke; in da so dejansko živeli v Sloveniji. Zadnji pogoj je treba razlagati v smislu 1. člena spremenjenega ZUSDDD (glej 77.–79. odstavek in 211. odstavek glavne sodbe).

Pri opredelitvi kroga upravičencev je vlada upoštevala odločitev velikega senata, da pritožbo v delu, ki se nanaša na Dabetiča in Ristanovićevo, razglasi za nesprejemljivo zaradi neizčrpanja notranjepравnih sredstev (glej 4. odstavek zgoraj) glede na ugotovitev, da ta pritožnika na noben način nista izrazila želje prebivati v Sloveniji, tj. nista uporabila nobenih pravnih sredstev, da bi uredila svoj status prebivalca, kar kaže, da za to nista imela dovolj interesa (primerjaj 292. odstavek glavne sodbe). Vse zahtevke za povračilo škode po novem zakonu je treba vložiti najpozneje v treh letih po začetku njegove veljavnosti ali po prejemu odločbe o stalnem prebivanju ali slovenskem državljanstvu. Vsekakor pa obdobje izbrisa ne sme presegati datuma začetka veljavnosti tega zakona.

22. Znesek odškodnine se izračuna na podlagi pavšalnega zneska 50 EUR za vsak zaključen mesec izbrisa, ki pokriva premoženjsko in nepremoženjsko škodo. Obdobje izbrisa za tiste izbrisane, katerih vlogam ni bilo ugodeno, bo končano s pravnomočno zavrnilno odločbo. Če je bilo izdanih več zavrnilnih odločb, bo končano z zadnjo odločbo, v zvezi s katero je bil izpolnjen pogoj dejanskega življenja v Sloveniji (glej 21. odstavek zgoraj). Taki izbrisani lahko vložijo svoje prošnje v treh letih od datuma zadnje zavrnilne odločbe.

23. Poleg tega bodo lahko izbrisani, če menijo, da so upravičeni do dodatne odškodnine, vložili zahtevek v skladu s splošnimi pravili Obligacijskega zakonika (Uradni list RS, št. 83/2001). Zakon odpravlja zastaranje za uveljavljanje zahtevkov po Obligacijskem zakoniku, kot so ga doslej razlagala slovenska sodišča (glej 83. odstavek glavne sodbe), in uvaja novo triletno obdobje za uveljavljanje odškodnine iz tega naslova. Tisti izbrisani, katerih vloge so bile zavrnjene, lahko vložijo zahtevke v treh letih od datuma pravnomočne zavrnilne odločbe.

Obrazložiten memorandum navaja, da je omejitev zneska povračila škode odvisna od sedanjih finančnih razmer v Sloveniji in vidikov v zvezi s socialno državo.

24. Odškodnino te vrste je v zvezi s pavšalnim zneskom mogoče zahtevati v upravnem postopku ali v zvezi z zahtevki za dodatno odškodnino v sodnem postopku, pri čemer je določeno, da celotni znesek ne sme presegati trikratnega pavšalnega zneska 50 EUR za vsak mesec izbrisa.
25. Poleg tega lahko izbrisani, katerih vloge za povračilo škode so bile zavrnjene ali postopki ustavljeni, vložijo nove vloge.
26. Tisti, ki so upravičeni do več kot 1.000 EUR odškodnine, prejmejo takojšnje plačilo v višini 1.000 EUR, preostali del pa se jim izplača v obrokih.
27. Upravičeni bodo tudi do drugih oblik pravičnega zadoščenja, da se olajša njihovo ponovno vključevanje v slovensko družbo. Te oblike vsebujejo plačilo obveznega zdravstvenega zavarovanja in dodatkov s strani države ter prednostno obravnavo v programih socialnega varstva; dostop do drugih oblik državne podpore in državnih subvencij; ugodnosti in prednostno obravnavi pri stanovanjskih zadevah (neprofitna najemnina); dostop do izobraževalnega sistema; in nazadnje prednostno obravnavo pri programih za tujce, ki niso državljani držav članic Evropske unije, zato da bi se vključili v kulturno, gospodarsko in družbeno življenje v Sloveniji.
28. Obrazložitevni memorandum navaja, da je do julija 2013, ko je bila priprava zakona končana, 10.046 od 25.671 izbrisanih, vključno s 5.360 mladoletniki (glej tudi 33. in 69. odstavek glavne sodbe), uredilo svoje prebivališče (2.807 s pridobitvijo dovoljenja za stalno prebivanje in 7.239 s pridobitvijo slovenskega državljanstva). Nekateri od izbrisanih so umrli, neznano število pa je Slovenijo zapustilo.
29. Glede na podatke, objavljene na spletni strani Ministrstva za notranje zadeve 25. julija 2013, je bilo v skladu s spremenjenim ZUSDDD prejetih 849 vlog za dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za naprej (*ex nunc*) (174 vlog je bilo zavrnjenih, izdanih je bilo 138 dovoljenj za stalno prebivanje; 537 vlog pa je bilo na ta dan še nerešenih).
- Poleg tega je bilo prejetih 627 vlog za dovoljenje za stalno prebivanje z učinkom za nazaj (*ex tunc*), 417 vlog je bilo odobrenih, 76 vlog je bilo zavrnjenih ali je bil postopek ustavljen, 134 vlog pa je bilo na ta dan še nerešenih.

PRAVO

I. UPORABA 41. ČLENA KONVENCIJE

30. 41. člen konvencije določa:

»Če Sodišče ugotovi, da je prišlo do kršitve konvencije ali njenih protokolov, in če notranje pravo visoke pogodbenice dovoljuje le delno zadoščenje, Sodišče oškodovani stranki, če je potrebno, nakloni pravično zadoščenje.«

A. Premoženjska škoda

1. Navedbe pritožnikov

(a) Splošno

31. Pritožniki so 26. septembra 2012 po razglasitvi glavne sodbe spremenili svoje zahteve glede premoženjske škode. 24. junija 2013 so potrdili, da vztrajajo pri spremenjenih zahtevkih.

Pritožniki so zahtevali povračilo premoženjske škode iz različnih postavk za celotno obdobje od izbrisa 26. februarja 1992 do dneva pridobitve dovoljenj za stalno prebivanje: izgube preteklega dohodka v zvezi s socialnimi, stanovanjskimi, družinskimi in otroškimi dodatki ter izgube prihodnjega dohodka v zvezi s pokojninskimi pravicami (navajali so *Iatridis proti Grčiji* (pravično zadoščenje) [VS], št 31107/96, 37. odstavek, ESČP 2000–XI, in *Willis proti Združenemu kraljestvu*, št 36042/97, 65.–70. odstavek, ESČP 2002–IV).

32. Pritožniki so poudarili, da je natančen izračun potrebnih zneskov za povračilo škode (*restitutio in integrum*) zaradi njihovih premoženjskih izgub v tem primeru še posebno težaven zaradi negotove narave škode, ki izhaja iz kršitve (pri tem so navajali *Young, James in Webster proti Združenemu kraljestvu* (prejšnji 50. člen), 18. oktober 1982, 11. odstavek, serija A, št. 55), in zaradi časa, ki je potekel od nastanka izbrisa. Zaradi veliko neopredeljivih vidikov, vključenih v oceno preteklih in prihodnjih izgub, se pritožniki zanašajo na sposobnost Sodišča, da o zadevi odloči po lastni presoji ob upoštevanju tega, kar je pravično (pri tem so navajali *Sunday Times proti Združenemu kraljestvu* (št. 1) (prejšnji 50. člen), 6. november 1980, 15. odstavek, serija A, št. 38). Sodišče je v zadevi *Smith in Grady proti Združenemu kraljestvu* ((pravično zadoščenje), št. 33985/96 in 33986/96, 18.–21. odstavek, ESČP 2000-IX) poudarilo, da ni bilo nobenega razloga za dvom o tem, da bi pritožnika, če ju ne bi odpustili v nasprotju z njunimi pravicami po konvenciji, še naprej učinkovito opravljala službene naloge, in jima je prisodilo pravično zadoščenje za premoženjsko škodo za izgubo preteklega in prihodnjega dohodka, pri čemer je upoštevalo njune poklicne obete.

(b) Izguba preteklega dohodka

(i) Socialni dodatek

33. Pritožniki so glede socialnih dodatkov opozorili, da je nesporno, da niso smeli delati v Sloveniji oziroma se preživljati iz razlogov, na katere niso mogli vplivati ali jih nadzorovati, in da niso bili upravičeni do nekaterih socialnih dodatkov po ustreznih zakonodaji.

34. Vsak pritožnik je zahteval znesek, ki ustreza skupni višini mesečnih socialnih prejemkov, do katerih bi bil upravičen. Za izračun tega skupnega zneska so vzeli za osnovo običajni mesečni znesek 260 EUR, ki bi ga lahko prejeli, če ne bi bilo izbrisa, pomnožen s številom mesecev izbrisa, skupaj z obrestmi. Ta znesek je

ustrezal socialnemu dodatku, ki ga določa Zakon o socialnovarstvenih prejemkih (Uradni list RS, št. 61/2010), ki se razlaga skupaj s prvim odstavkom 152. člena Zakona za uravnoteženje javnih financ (Uradni list RS, št. 40/2012).

35. V odgovor na navedbe vlade so pritožniki menili, da je vladno stališče, po katerem bi moral biti običajni mesečni znesek le 230,61 EUR, ki se je uporabljal do decembra 2011 in je bil usklajen s cenami življenjskih potrebščin do 30. junija 2013, sprejemljivo (glej 55. odstavek spodaj).

36. Poleg tega je zakonodaja zagotavljala socialni dodatek v zvezi z otroki in zakonci za družine z nezadostnim dohodkom, ki je tedaj znašal 208 EUR za prvega otroka in 182 EUR za vsakega naslednjega otroka, medtem ko bi bila dodatna odrasla oseba upravičena do 130 EUR.

37. Pritožniki so glede izpodbijane upravičenosti pritožnika Berishe do priznanja njegovih zahtevkov za celotno obdobje izbrisa (glej 56. in 71. odstavek spodaj) poudarili, da vlada ni navedla zneskov, ki naj bi jih pritožnik domnevno prejel v Nemčiji po letu 1998. Upravičen bi bil vsaj do razlike med obema zneskoma za to obdobje in tudi do celotnega zneska pred tem obdobjem, upošteva je pomanjkanje prepričljivih dokazov, da je dejansko prejemal denar v Nemčiji in v kolikšnem znesku. Berisha bi bil tudi upravičen do socialnega dodatka za svojo ženo in pet otrok.

38. Pritožniki so glede izpodbijane upravičenosti pritožnika Ademija iz tega naslova trdili, da izjava njegove hčerke v upravnem postopku o tem, da je pritožnik prejemal socialni dodatek ves čas svojega bivanja v Nemčiji (glej 56. odstavek in 75.–76. odstavek spodaj), ni dovolj, da se mu odvzamejo pravice.

(ii) Stanovanjski dodatek

39. Pritožniki so glede stanovanjskega dodatka zahtevali 25 % zneska socialnega dodatka, do katerega bi bili upravičeni po Zakonu o socialnem varstvu (Uradni list RS, št. 3/2007).

40. Pritožniki so oporekali trditvi vlade, da niso izpolnjevali zakonskih pogojev glede na to, da so bile samo tiste osebe, ki so pridobile imetništvo stanovanjske pravice (glej *Berger-Krall in drugi proti Sloveniji* (sklep), št. 14717/04, 4. odstavek, 28. maj 2013), upravičene do stanovanjskega dodatka, in to samo, če so predložile prošnjo za stanovanjski dodatek, in po začetku veljavnosti Stanovanjskega zakona leta 2003 prav tako samo, če so imele slovensko državljanstvo (glej 57. odstavek spodaj). Tožniki so trdili, da po Zakonu o socialnem varstvu iz leta 1992 (Uradni list RS, št. 54/1992) imetništvo stanovanjske pravice ni bilo pogoj za dodelitev stanovanjskega dodatka. Čeprav so pritožniki priznali, da je Stanovanjski zakon iz leta 2003 (Uradni list RS, št. 69/2003) uvedel pogoj slovenskega državljanstva, so trdili, da bi slovensko državljanstvo do tega datuma lahko pridobili, če ne bi bili izbrisani.

(iii) Otroški dodatek

41. Pritožniki so glede otroškega dodatka, kjer je to primerno, navedli, da bi bili upravičeni do njega v skladu z *Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev* (Uradni list RS, št. 62/2012). Mesečni otroški dodatek za družine brez dohodka je tedaj znašal 114,30 EUR za prvega otroka, 125,73 EUR za drugega otroka in 137,18 EUR za vsakega dodatnega otroka. Otroški dodatek, ki se je glede otrok

razlikoval od socialnega dodatka (glej 36. odstavek zgoraj), je bil dodeljen družinam, ki prejemajo socialno pomoč, in tistim z nizkimi dohodki.

42. V odgovor na trditev vlade, da bi bili zahtevki Alija Berishe glede njegovih petih otrok upravičeni samo za čas, ko je z družino bival v Sloveniji (glej 59. odstavek in 71.–74. odstavek), so pritožniki trdili, da je bil glede na starost otrok do tega dodatka upravičen celotno obdobje.

43. Pritožniki so glede zahtevkov Ane Mezga v zvezi z otroškimi dodatki za njena starejša otroka, ki sta živela na Hrvaškem, v odgovor na trditev vlade, da naj ne bi bila upravičena do otroškega dodatka, ker sta bila oba otroka v rejništvu na Hrvaškem (glej 60. odstavek spodaj), trdili, da je upravičena do povračila otroškega dodatka za otroka, hčer Ines in sina Enesa, kajti če pritožnica ne bi bila izbrisana, bi otroka živela z njo v Sloveniji in prejemale otroški dodatek.

(c) Izguba prihodnjega dohodka

Pokojninske pravice

44. Pritožniki so glede izgube prihodnjega dohodka trdili, da niso mogli plačevati prispevkov v sistem pokojninskega zavarovanja in niso bili upravičeni do pokojnine po domači zakonodaji. Skladno s tem je bilo mogoče določiti najnižji izpad prihodnjega dohodka s sklicevanjem na najnižjo pokojnino, do katere bi bili pritožniki upravičeni.

45. V skladu z Zakonom o pokojninskem in invalidskem zavarovanju (Uradni list RS, št. 106/99, s spremembami in dopolnitvami) je bila tedaj najnižja pokojnina 551,16 EUR za osebe, ki so delale vsaj petnajst let. Pritožniki bi bili v prihodnosti upravičeni do dela tega zneska, ki znaša zdaj 192,90 EUR za moške in 209,44 EUR za ženske. Pritožniki so pri izračunu celotnih zahtevanih zneskov iz tega naslova upoštevali sedanjo pričakovano življenjsko dobo (73,83 leta za moške in 81,36 leta za ženske).

46. Pritožniki so navedbo vlade, da so vse osebe, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji, vključno s tujci, in ki niso pridobile pravice do pokojnine, kljub temu upravičene do prejemanja varstvenega dodatka ali minimalne pokojnine (glej 63.–64. odstavek spodaj), razumeli kot zagotovilo, da bodo prejeli minimalno pokojnino, ko bodo za to izpolnili starostni pogoj (63 let za ženske in 65 let za moške), če ne bodo upravičeni do pokojnine ali ne bodo imeli dohodkov ali premoženja, ki dosega 460,00 EUR.

(d) Posamezni pritožniki

(i) Mustafa Kurić

47. Pritožnik Mustafa Kurić je bil brez pravnega statusa od 26. februarja 1992 do 2. novembra 2010 (osemnajst let, osem mesecev in sedem dni).

Tako je bil skupno 224 mesecev brez urejenega statusa.

Pritožnik je zahteval 58.240 EUR socialnega dodatka in 14.560 EUR stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je zahteval 9.259,20 EUR v zvezi s pokojninskimi pravicami. Ker je

bila pritožnikova starost (sedeminsedemdeset let) že višja od pričakovane življenjske dobe pri moških, je bila uporabljena pričakovana življenjska doba pri ženskah.

Pritožnik je zahteval skupaj 82.059,20 EUR za premoženjsko škodo.

(ii) Ana Mezga

48. Tožnica Mezga je pravni status izgubila 26. februarja 1992, dovoljenje za začasno prebivanje je kot družinska članica slovenskega državljana pridobila 13. septembra 2007, dovoljenje za stalno prebivanje pa 1. marca 2011 (devetnajst let in dva dni pozneje). Tako je bila skupno 186 mesecev brez urejenega statusa in je morala čakati 228 mesecev, da je pridobila dovoljenje za stalno prebivanje, dovoljenje za začasno prebivanje pa ji ni dajalo pravice do socialnega dodatka. Pritožnica je zahtevala 59.280 EUR socialnega dodatka in 14.820 EUR stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je zahtevala 13.373,10 EUR otroškega dodatka za Ines in 27.157,68 EUR za Enesa, svoja starejša otroka, ki sta živela na Hrvaškem.

Nazadnje je zahtevala 85.451,52 EUR v zvezi s pokojninskimi pravicami.

Pritožnica je torej zahtevala skupaj 200.082,30 EUR za premoženjsko škodo.

(iii) Tripun Ristanović

49. Pritožnik Ristanović je bil brez pravnega statusa od 26. februarja 1992 do 10. marca 2011 (štirinajst let, pet mesecev in petindvajset dni kot mladoletnik do 20. avgusta 2006 in štiri leta, šest mesecev in petindvajset dni kot odrasel). Tako je bil skupno 228 mesecev brez urejenega statusa.

Pritožnik je zahteval 36.192 EUR socialnega dodatka, ki bi ga prejemal kot otrok, in 14.040 EUR, ki bi ga prejemal kot odrasel, ter 3.510 EUR stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je pritožnik, ki je bil v času svojih navedb star štiriindvajset let, zahteval 6.386,58 EUR za mesečne pokojninske prispevke, ki bi jih lahko plačal.

Pritožnik je zahteval skupaj 60.128,58 EUR za premoženjsko škodo.

(iv) Ali Berisha

50. Pritožnik Berisha je bil brez pravnega statusa od 26. februarja 1992 do 19. oktobra 2010 (osemnajst let, sedem mesecev in dvajset dni). Tako je bil skupno 223 mesecev brez urejenega statusa.

Pritožnik je zahteval 57.980 EUR socialnega dodatka zase in 22.100 EUR za svojo ženo ter 14.495 EUR stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je zahteval otroški dodatek za svojih pet otrok: 17.602,20 EUR za Dema, 16.973,55 EUR za Egzona, 15.775,70 EUR za Egzono, 10.974,40 EUR za Haxhija in 6.996,18 EUR za Valona.

Nazadnje je pritožnik zahteval tudi 71.758,80 EUR v zvezi s pokojninskimi pravicami.

Pritožnik je torej zahteval skupaj 234.655,83 EUR za premoženjsko škodo.

(v) Ilfan Sadik Ademi

51. Pritožnik Ademi je bil brez pravnega statusa od 26. februarja 1992 do 20. aprila 2011 (devetnajst let, en mesec in enaindvajset dni). Tako je bil skupno 229 mesecev brez urejenega statusa.

Pritožnik je zahteval 59.540 EUR socialnega dodatka in 14.885 EUR

stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je zahteval 32.407,20 EUR v zvezi s pokojninskimi pravicami.

Pritožnik je torej zahteval skupaj 106.832,20 EUR za premoženjsko škodo.

(vi) Zoran Minić

52. Pritožnik Minić je bil brez pravnega statusa od 26. februarja 1992 do 4. maja 2011 (devetnajst let, dva meseca in pet dni). Tako je bil skupno 230 mesecev brez urejenega statusa.

Pritožnik je zahteval 59.800 EUR socialnega dodatka in 14.950 EUR stanovanjskega dodatka.

Poleg tega je zahteval 78.703,20 EUR v zvezi s pokojninskimi pravicami.

Pritožnik je torej zahteval skupaj 153.453,20 EUR za premoženjsko škodo.

2. Trditve tožene vlade

(a) Splošno

53. Vlada je v vlogi z dne 24. junija 2013 navedla, da se položaji posameznih pritožnikov zelo razlikujejo in da bi bili nekateri od njih morda upravičeni do odškodnine na podlagi različnih socialnih dodatkov oz. otroških dodatkov. Kljub temu je vzročno povezavo med domnevno škodo in ugotovljeno kršitvijo težko dokazati. Veliko okoliščin je nejasnih in negotovih.

54. Poleg tega se je veljavna zakonodaja kar naprej spreminjala in uvajala nove omejitve. Tudi življenjske razmere pritožnikov so se spreminjale in ni bilo jasno, ali bodo zadostili vsem merilom, določenim v posameznih delih zakonodaje.

Nazadnje je bilo treba pri vrednotenju zneskov, do katerih bi bili morda upravičeni pritožniki, in pri pripravi izoblikovanih predlogov zanje (glej Posamezni pritožniki, 65.–78. odstavek spodaj) ustrezno upoštevati tudi sedanje gospodarske razmere v Sloveniji.

(b) Izguba preteklega dohodka

(i) Socialni dodatek

55. Vlada je ugotovila, da so pritožniki zahtevali znesek, ki ustreza skupni višini mesečnih socialnih prejemkov, do katerih naj bi bili upravičeni v obdobju izbrisa, pri čemer so za osnovo vzeli mesečni znesek 260 EUR (glej 34. odstavek zgoraj). Vendar pa je osnovni znesek pred začetkom veljavnosti sprememb in dopolnitev Zakona o denarni socialni pomoči leta 2012 znašal 230,61 EUR. Po mnenju vlade bi lahko običajni mesečni znesek minimalnega socialnega dodatka, do katerega bi morda bili upravičeni pritožniki, znašal samo 230,61 EUR, kar je znesek, ki je veljal do 31. decembra 2011, vendar usklajen z inflacijo. Kljub temu ni bila oblikovana nobena ponudba na tej podlagi, saj so dejanski zneski, ki jih je predlagala vlada, občutno nižji in brez kakršne koli navedbe, kako so bili izračunani (glej 66., 68., 70., 74., 76. in 78. odstavek spodaj).

56. Poleg tega je vlada ugotovila, da nekateri od pritožnikov zaradi svojih osebnih okoliščin ne bi bili upravičeni do zneskov za celotno obdobje izbrisa. Prav tako bi bilo treba pri določanju zneskov, do katerih bi bili morda upravičeni pritožniki,

upoštevati še druga ustrezna dejstva in veljavno zakonodajo. Ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti (v nadaljnjem besedilu: ministrstvo) je pripravilo izračune socialnih dodatkov, do katerih bi bili morda upravičeni pritožniki, če bi bili izpolnjeni vsi pogoji, pri čemer se kot osnova upoštevajo mesečni zneski za samske osebe, usklajeni z inflacijo.

(ii) Stanovanjski dodatek

57. Vlada je glede stanovanjskega dodatka trdila, da so zahtevki pritožnikov iz tega naslova neutemeljeni. V skladu z Zakonom o socialnem varstvu iz leta 1992 so bili do tega dodatka upravičeni le tisti najemniki, pa naj so bili slovenski državljani ali ne, ki so pridobili stanovanjsko pravico pred 19. oktobrom 1991, pod pogojem, da so ustrezni zahtevek vložili do 25. februarja 1992. Tudi če bi bili ti zahtevki priznani, bi bili pritožniki upravičeni do stanovanjskega dodatka samo do 14. oktobra 2003, ko je začel veljati Stanovanjski zakon 2003, ki je pridobitev takega dodatka pogojeval z državljanstvom.

Po podatkih, ki so jih predložili pristojni stanovanjski skladi, je med vsemi pritožniki samo Kurić pridobil stanovanjsko pravico, čeprav do leta 1992 ni zaprosil za stanovanjski dodatek.

Vsekakor pa ni bila ugotovljena vzročna povezava med kršitvijo pravic pritožnikov po konvenciji in domnevno škodo iz tega naslova.

(iii) Otroški dodatek

58. Glede otroškega dodatka je vlada ugotovila, da je pritožnik Berisha vložil zahtevek iz tega naslova za svojih pet otrok, pritožnica Mezga pa za svoja starejša otroka, ki sta živela na Hrvaškem. Otroški dodatek je na začetku urejal Zakon o družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 65/93) in nato Zakon o starševskem varstvu in družinskih prejemkih (Uradni list RS, št. 97/2001). V skladu s 67. členom tega zakona je imel pravico do otroškega dodatka eden od staršev pod določenimi pogoji.

59. Vlada je priznala delno upravičenost zahtevkov pritožnika Berishe, ki se nanašajo na obdobja, v katerih je z družino bival v Sloveniji (glej 71.–73. odstavek spodaj).

60. V zvezi s pritožnico Mezga pa je vlada trdila, da ne bi bila upravičena do otroškega dodatka niti pred veljavnostjo niti po začetku veljavnosti s 1. januarjem 2002 Zakona o starševskem varstvu in družinskih prejemkih, ki ukinja otroški dodatek za otroke v rejništvu, saj sta bila njena starejša otroka v rejništvu na Hrvaškem in ne v Sloveniji. V Sloveniji zanju ni nikoli zahtevala otroškega dodatka, hrvaška rejniška družina pa je za njenega sina Enesa prejemale hrvaški otroški dodatek.

(c) Izguba prihodnjega dohodka

Pokojninske pravice

61. Vlada je glede izgube prihodnjega dohodka ugotovila, da so pritožniki zahtevali najnižjo pokojnino, do katere bi bili upravičeni, če ne bi bili izbrisani iz registra stalnega prebivalstva. Vendar pa po mnenju vlade njihovi zahtevki glede socialnih dodatkov izključujejo kakršen koli zahtevek v zvezi z izgubo prihodnjega

dohodka, ki se nanaša na pokojninske pravice. Vzročna povezava med ugotovljeno kršitvijo pravic pritožnikov po konvenciji in domnevno škodo iz tega naslova ni bila ugotovljena.

62. Po Zakonu o pokojninskem in invalidskem zavarovanju je bilo plačilo prispevkov pokojninskega zavarovanja obvezno za posameznike, ki opravljajo delo kot zaposleni, samozaposleni ali na kakšen drug način. Posameznik je bil upravičen do pokojninskih pravic le, če je plačeval prispevke najmanj petnajst let in ko je izpolnil predpisani starostni pogoj, pri čemer je ta v zadnjih nekaj letih nenehno rasel in se pričakuje, da bo še naprej eksponentno naraščal.

63. Brezposelnim ni bilo treba plačevati pokojninskih prispevkov in niso bili upravičeni do pokojninskega zavarovanja, ampak do socialne varnosti. Dokler te osebe ne izpolnijo starostnega pogoja (triinšestdeset let za ženske in petinšestdeset za moške), je socialna varnost zagotovljena s socialnim dodatkom. Vsakdo, ki je dosegel predpisano starost, pa ni imel pravice do pokojnine ali je bila njegova pokojnina prenizka, je pridobil pravico do varstvenega dodatka ali minimalne pokojnine. Tujci z dovoljenjem za stalno prebivanje, ki stalno prebivajo v Sloveniji, so tudi lahko pridobili pravico do minimalne pokojnine. Prag mesečnega dohodka, ki določa upravičenost do najnižje pokojnine, je znašal 460 EUR.

64. Skratka, po eni strani so osebe, ki niso imele dohodka ali premoženja, ki bi znašalo ali presehalo 460 EUR, in ki so izpolnjevale vse druge ustrezne pogoje, lahko pridobile pravico do minimalne pokojnine. Po drugi strani pa pritožniki v nasprotju s tem, kar so trdili, niso bili upravičeni do pokojninskih pravic.

(d) Posamezni pritožniki

(i) Mustafa Kurić

65. Vlada je glede socialnega dodatka ugotovila, da je bil pritožnik Kurić zaposlen do začetka leta 2000, to dejstvo pa so potrdili tudi podatki Zavoda za zdravstveno zavarovanje. Vendar pa med letoma 1992 in 2000 ni plačal obveznih prispevkov za socialno varnost. Raven njegovih dohodkov kaže, da do 1. julija 1999 ne bi bil upravičen do socialnega dodatka, po tem datumu pa bi bil do njega morda upravičen, dokler ne bi prejel dovoljenja za stalno prebivanje; lahko bi bil upravičen do zneska 29.479,09 EUR.

66. Vlada je bila pripravljena pritožniku plačati 8.843,73 EUR iz tega naslova.

(ii) Ana Mezga

67. Vlada je v zvezi s socialnim dodatkom navedla, da je pritožnica Mezga postala brezposelna 30. novembra 1992 in bi bila torej lahko upravičena do socialnega dodatka po tem, ko je prenehala prejemati nadomestilo za brezposelnost. Poleg tega so partner pritožnice in njena dva mlajša otroka, ki živijo v Sloveniji, prejemali socialni dodatek od leta 1999. Za to obdobje bi bila kot članica te družine upravičena do socialnega dodatka. Po izračunih ministrstva bi bila lahko pritožnica Mezga, ob upoštevanju različnih socialnih ureditev, upravičena do zneska 35.359,94 EUR.

68. Vlada je bila pripravljena pritožnici plačati 10.607,98 EUR iz tega naslova.

(iii) Tripun Ristanović

69. Vlada je v zvezi s socialnim dodatkom navedla, da bi bil pritožnik Ristanović, ki je vrsto let živel v Srbiji, preden se je vrnil v Slovenijo (glej 132.–133. odstavek glavne sodbe), lahko upravičen do zneska 17.404,25 EUR glede na ustrezna merila.

70. Vlada je bila pripravljena pritožniku plačati 5.112,08 EUR iz tega naslova.

(iv) Ali Berisha

71. Vlada je glede socialnega dodatka trdila, da je pritožnik Berisha podoben dodatek prejemal od nemških oblasti. Na zahtevo slovenskih oblasti so pristojni nemški organi potrdili, da je pritožnik od leta 1998 prejemal socialni dodatek, razen v obdobju od 2001 do 2005 in v letu 2006, in da je od leta 1991 iz različnih virov prejemal gotovino za pokojninsko zavarovanje, ne da bi opredelili te zneske in obdobja. Na podlagi podatkov, ki so na voljo ministrstvu, bi bil pritožnik upravičen do zneska 3.790,43 EUR zase in 2.653,30 EUR za svojo ženo, in sicer za obdobje, ko je živel v Azilnem domu v Sloveniji (glej 147. odstavek glavne sodbe).

72. Pritožnik bi bil tudi upravičen do otroškega dodatka v znesku 8.625,33 EUR za svojih pet otrok.

73. Pritožnik bi bil torej morda upravičen do skupnega zneska 15,069.06 EUR za socialni in otroški dodatek.

74. Vlada je bila pripravljena pritožniku plačati 4.520,72 EUR iz tega naslova.

(v) Ilfan Sadik Ademi

75. Glede na izjavo hčere pritožnika Ademija med upravnim postopkom, da je pritožnik prejemal socialno pomoč od nemških oblasti, je vlada v zvezi s socialnim dodatkom trdila, da pritožnik do njega ni upravičen. Slovenski organi so o tem povprašali nemški center za socialno delo, ki pa ni poslal odgovora. Kljub temu je bil pritožnik po podatkih, ki jih je poslal nemški organ pokojninskega zavarovanja, leta 2003 in 2004 v Nemčiji zaposlen, leta 2005 pa je prejemal nadomestilo za brezposelnost.

76. Vlada ni bila pripravljena plačati pritožniku nobenega zneska iz tega naslova.

(vi) Zoran Minić

77. Po podatkih, ki so na voljo vladi glede socialnega dodatka, je bil pritožnik Minić zaposlen v Podujevu (Srbija, zdaj Kosovo) od 26. februarja 1992 do 6. aprila 1999 (glej 176. odstavek glavne sodbe). Za to obdobje torej ne bi bil upravičen do socialnega dodatka, za preostalo obdobje pa bi bil lahko upravičen do zneska 31.463,38 EUR.

78. Vlada je bila pripravljena pritožniku plačati 9.439,02 EUR iz tega naslova.

3. Odločitev Sodišča

(a) Splošna načela

79. Veliki senat poudarja, da sodba, s katero Sodišče ugotovi kršitev, toženi državi nalaga pravno obveznost zagotoviti prenehanje kršitve in odpraviti posledice tako, da se čim bolj vzpostavi stanje, kakršno je bilo pred kršitvijo.

80. Države pogodbenice, ki so stranke v zadevi, praviloma same izberejo način, kako izpolniti zahteve iz sodbe, s katero je Sodišče ugotovilo kršitev. Diskrecijska

pravica glede načina izvršitve sodbe kaže na svobodo izbire, ki je povezana s temeljno obveznostjo držav pogodbenic po konvenciji, to je varovanje zagotovljenih pravic in svoboščin (1. člen). Če narava kršitve omogoča vrnitev v prejšnje stanje (*restitutio in integrum*), je dolžnost tožene države, da to naredi, saj Sodišče nima niti pristojnosti niti dejanske možnosti, da bi to storilo samo. Če pa notranja zakonodaja ne omogoča poprave posledic kršitve ali jo omogoča le delno, lahko Sodišče po 41. členu oškodovancu dodeli zadoščenje, ki se mu zdi primerno (glej med mnogimi drugimi zadevami *Papamichalopoulos in drugi proti Grčiji* (prejšnji 50. člen), 31. oktober 1995, 34. odstavek, serija A št. 330–B; *Iatridis* (pravično zadoščenje), navedeno zgoraj, 32.–33. odstavek; in *Guiso-Gallisay proti Italiji* (pravično zadoščenje) [VS], št. 58858/00, 90. odstavek, 22. december 2009).

81. Glede zahtevkov pritožnikov za premoženjsko škodo mora po ustaljeni sodni praksi Sodišča obstajati jasna vzročna povezava med škodo, ki jo zatrjujejo pritožniki, in kršitvijo konvencije. To v ustreznih primerih lahko vključuje odškodnino zaradi izpada zaslužka (glej med drugimi zadevami *Barberà, Messegué in Jabardo proti Španiji* (prejšnji 50. člen). 13. junij 1994, 16.–20. odstavek, serija A št. 285–C, in *Çakıcı proti Turčiji* [VS], št. 23657/94, 127. odstavek, ESČP 1999–IV).

82. Natančnega izračuna potrebnih zneskov za polno zadoščenje (*restitution in integrum*) za premoženjsko škodo, ki so jo utrpeli pritožniki, ni vedno mogoče narediti zaradi negotove narave ali škode, ki izhaja iz kršitve (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Young, James in Webster* (prejšnji 50. člen), navedeno zgoraj, 11. odstavek). Znesek je še vedno mogoče določiti kljub velikemu številu nedoločljivih vidikov, vključenih v oceno prihodnjih izgub, vendar pa postaja povezava med kršitvijo in škodo vedno bolj negotova. Vprašanje, ki ga je treba rešiti v takih primerih, je določitev ravni pravičnega zadoščenja, ki se prisodi vsakemu pritožniku glede preteklih in prihodnjih izgub, kar mora Sodišče opredeliti po lastni presoji ob upoštevanju tega, kar je pravično (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *The Sunday Times* (št. 1) (prejšnji 50. člen), navedeno zgoraj, 15. odstavek; *Smith in Grady* (pravično zadoščenje), navedeno zgoraj, 18.–19. odstavek, ESČP 2000-IX; *Z in drugi proti Združenemu kraljestvu* [VS], št. 29392/95, 119.–120. odstavek, ESČP 2001-V; in *Centro Europa 7 S.r.l. in Di Stefano proti Italiji* [VS], št. 38433/09, 218.–222. odstavek, ESČP 2012).

(b) Uporaba teh načel pri obravnavani zadevi

83. Veliki senat je v glavni sodbi presodil, da so pritožniki, ki so pred razglasitvijo neodvisnosti Slovenije zakonito prebivali v Sloveniji več let, kot državljani nekdanje SFRJ uživali številne socialne in politične pravice. Zaradi njihovega izbrisa iz registra stalnega prebivalstva 26. februarja 1992, ki jih je prikrajšal za pravni status, so doživeli veliko slabih posledic, kakršne so uničenje osebnih dokumentov, izguba možnosti za delo, izguba zdravstvenega zavarovanja, nemožnost podaljšanja veljavnosti osebnih dokumentov ali vozniškega dovoljenja in težave pri urejanju pokojninskih pravic.

84. Veliki senat je tudi poudaril, da so pritožnike, ki niso imeli nobenih slovenskih identifikacijskih dokumentov, zaradi izbrisa pustili v pravni praznini, zato pa

ranljive in v pravni negotovosti daljše obdobje, ki je za vse pritožnike trajalo skoraj dvajset let. Sodišče je poudarilo resnost posledic, ki jih je imel zanje izbris (glej 267. odstavek, 302.–303. odstavek, 356. in 412. odstavek glavne sodbe).

85. Ustavno sodišče je v temeljni odločbi z dne 3. aprila 2003 razsodilo, da je stalno prebivališče pomemben povezovalni vidik za uveljavljanje nekaterih pravic in pravnih koristi, kakršne so pravica do vojaške pokojnine, socialni dodatki in podaljšanje vozniškega dovoljenja, ki jih izbrisani niso mogli zahtevati zaradi pravno neurejenega stanja (glej 59. in 215. odstavek glavne sodbe).

86. Po mnenju velikega senata je jasno, da je izguba pravnega statusa kot takega zaradi izbrisa imela občutne materialne posledice za vse pritožnike, vključno z izgubo dostopa do številnih socialnih in političnih pravic ter pravnih koristi, kakršne so identifikacijski dokumenti, vozniška dovoljenja, zdravstveno zavarovanje in izobraževanje, pa tudi z izgubo dela in drugih možnosti, dokler jim niso bila podeljena dovoljenja za stalno prebivanje (glej 59., 215., 302. in 356. odstavek glavne sodbe).

87. V zvezi s tem veliki senat omenja, da so oboji, pritožniki in vlada, v tem primeru poudarili še posebno težavo z natančno oceno premoženjske škode, ki so jo zaradi izbrisa utrpeli pritožniki, in sicer zaradi negotove narave škode, ki izhaja iz kršitve, in zaradi časa, ki je potekel od nastanka izbrisa (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Lustig-Prean in Beckett proti Združenemu kraljestvu* (pravično zadoščenje), št. 31417/96 in 32377/96, 22. odstavek, 25. julij 2000, in *Lallement proti Franciji* (pravično zadoščenje), št. 46044/99, 16.–17. odstavek, 12. junij 2003). Stranki sta se glede tega strinjali (glej 31.–32. odstavek in 53.–54. odstavek zgoraj).

88. Veliki senat se strinja s podmeno obeh strank, da natančnega izračuna potrebnih zneskov za polno zadoščenje (*restitution in integrum*) za premoženjsko škodo, ki so jo utrpeli pritožniki, ni mogoče narediti zaradi negotove narave ali škode, ki izhaja iz kršitve (glej *Young, James in Webster* (prejšnji 50. člen), navedeno zgoraj, 11. odstavek).

89. Ker so bili pritožniki brez poprejšnjega obvestila odstranjeni iz registra stalnega prebivalstva 26. februarja 1992 in so za izbris izvedeli zgolj po naključju (glej 29. in 343. odstavek glavne sodbe), veliki senat meni, da obstaja večplastna vzročna povezava med nezakonitim ukrepom in premoženjsko škodo, ki so jo utrpeli pritožniki, saj so se njegovi učinki skozi čas razširili in imeli nadaljnje stranske učinke. Poleg tega so se posledice izbrisa še poslabšale zaradi daljšega obdobja, v katerem je bil pravni status pritožnikov neurejen. Zaradi tega nastala škoda torej ni primerna za natančno oceno.

90. Zato se vprašanje, o katerem mora presoditi veliki senat, nanaša na upravičenost pritožnikov do pravičnega zadoščanja – in če je primerno, do zneska – za premoženjsko škodo iz teh naslovov: socialni in stanovanjski dodatki, otroški dodatek in pokojninske pravice, kar je zadeva, ki jo mora opredeliti Sodišče po lastni presoji ob upoštevanju tega, kar je pravično (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Z in drugi proti Združenemu kraljestvu*, navedeno zgoraj, 121.–

122. odstavek, ter *Lordos in drugi proti Turčiji* (pravično zadoščenje), št. 15973/90, 64.–70. odstavek, 10. januar 2012).

(c) Izguba preteklega dohodka

(i) Socialni dodatek

91. Veliki senat ugotavlja, da vlada načelno ni oporekala zahtevkom pritožnikov glede socialnega dodatka. Vendar pa je izpodbijala upravičenost nekaterih pritožnikov v obdobjih, v katerih so delali ali prejeli nadomestila za brezposelnost ali pa so očitno živeli v tujini in tam prejeli socialne dodatke ali delali. Vlada se je tudi prerekala zaradi zahtevanih zneskov iz tega naslova (glej 56. odstavek in 65.–78. odstavek zgoraj).

92. Veliki senat opazuje, da je bil izbris imen pritožnikov povod za kršitve, ki jih je ugotovilo Sodišče v glavni sodbi in v zvezi s katerimi je treba dosoditi premoženjsko škodo. Ugotavlja, da ni mogoče ugibati, kakšen bi bil ali kakšen bi lahko bil položaj pritožnikov, če izbrisa ne bi bilo. Zlasti pa ni mogoče dognati, ali bi nekateri pritožniki še naprej živeli ali delali v Sloveniji, če ne bi bili izbrisani, in veliki senat bo brez zadostnih dokazov o nasprotnem domneval, da bi pritožniki še naprej živeli v Sloveniji, če bi zadržali svoj pravni status. Prav tako glede na gradivo, ki je na voljo Sodišču, ni mogoče presoditi, ali bi izplačila zneskov pritožnikom v zvezi z zaposlitvijo ali dodatki zunaj države presegali ali bili enaki tistim, ki so jih izgubili v Sloveniji zaradi izbrisa. Vsekakor iz dokumentov, ki so na voljo Sodišču, ni videti, da bi pritožniki neupravičeno obogateli z drugimi viri dohodkov, ki so jih bili morda deležni, kar bi toženo vlado rešilo obveznosti plačila odškodnine za premoženjsko škodo, ki so jo utrpeli, ker so bili prikrajšani za socialne dodatke.

93. Veliki senat ob upoštevanju teh okoliščin ugotavlja, da bi morali vsi pritožniki prejeti odškodnino za izgubo socialnih dodatkov, za katere so bili prikrajšani zaradi izbrisa svojih imen.

94. Zato bo veliki senat razsodil na podlagi, ki sta jo dogovorili stranki, in prisodil vsakemu pritožniku odškodnino iz tega naslova, kot je navedeno spodaj (glej Posamezni pritožniki, 110.–115. odstavek spodaj).

(ii) Stanovanjski dodatek

95. Veliki senat ugotavlja, da po mnenju vlade pritožniki niso bili upravičeni do stanovanjskega dodatka, saj je od njih samo Kurić pridobil imetništvo stanovanjske pravice za svoje stanovanje pred oktobrom 1991 in celo on ni vložil prošnje v skladu z veljavno zakonodajo. Vlada je vsekakor navedla, da je od 14. oktobra 2003 za stanovanjski dodatek treba imeti slovensko državljanstvo, kar je pogoj, ki ga nobeden od pritožnikov ni izpolnjeval (glej 57. odstavek zgoraj). Pritožniki so izpodbijali zahtevo glede stanovanjske pravice po Zakonu o socialnem varstvu iz leta 1992, ne da bi to dodatno obrazložili. Glede pogoja državljanstva, ki ga je uvedel Stanovanjski zakon iz leta 2003, pa so trdili, da bi do tega datuma že lahko pridobili slovensko državljanstvo, če ne bi bili izbrisani (glej 40. odstavek zgoraj).

96. Veliki senat ne more ugibati, ali bi pritožniki pridobili slovensko državljanstvo, če ne bi bili izbrisani iz registra stalnega prebivalstva. Ugotavlja, da za stranki ni

sporno, da pritožniki ne bi bili upravičeni do stanovanjskega dodatka po Stanovanjskem zakonu iz leta 2003. Poleg tega pritožnikom ni uspelo dokazati, da bi izpolnjevali pogoje po prejšnji zakonodaji.

97. Veliki senat zato pritožnikom ni prisodil odškodnine iz tega naslova.

(iii) Otroški dodatek

98. Veliki senat v zvezi z otroškim dodatkom, ki ga zahtevata pritožnika Mezga in Berisha za svoje otroke, ugotavlja, da je vlada trdila, da Ana Mezga ni bila upravičena do tega dodatka, ker sta bila njena starejša otroka v rejništvu na Hrvaškem, in je oporekala upravičenosti Alija Berishe do otroškega dodatka za njegovih pet otrok v nekaterih obdobjih (glej 59.–60. odstavek zgoraj). Pritožniki so zatrjevali, da je treba obema pritožnikoma dodeliti odškodnino iz tega naslova (glej 41.–43. odstavek zgoraj).

99. Veliki senat ugotavlja, da so družine, ki prejemajo socialni dodatek, upravičene do otroškega dodatka v skladu z ustrezno slovensko zakonodajo (glej 58. odstavek zgoraj). Pri tem se sklicuje na svoje ugotovitve, da bi morali vsi pritožniki prejeti odškodnino, ker so bili prikrajšani za socialni dodatek zaradi izgube pravnega statusa kot takega (*per se*), ne glede na posebne osebne okoliščine, po katerih morda ne bi bili več upravičeni do dodatkov po veljavni zakonodaji (glej 92.–94. odstavek zgoraj). To še posebno velja takrat, ko so otroci zaradi izbrisa morali bivati v tujini ali so bili ločeni od staršev. Veliki senat v zvezi s tem ugotavlja, da je spremenjeni ZUSDDD uredil tudi status otrok izbrisanih (glej 16. in 28. odstavek zgoraj ter 77. odstavek glavne sodbe).

100. Veliki senat zato meni, da je pritožnica Mezga upravičena do odškodnine za svoja starejša otroka, pritožnik Berisha pa za svojih pet otrok, in sicer v spodaj navedenih zneskih (glej 111. in 113. odstavek spodaj).

(d) Izguba prihodnjega dohodka

Pokojninske pravice

101. Pritožniki so glede izgube prihodnjega dohodka iz pokojninskih pravic navedli, da zahtevajo odškodnino za prispevke, ki jih niso mogli plačevati v sistem pokojninskega zavarovanja, in za svojo posledično neupravičenost do pokojnine po domači zakonodaji. Vendar pa so trdili, da je mogoče določiti najnižji izpad prihodnjega dohodka s sklicevanjem na najnižjo pokojnino, do katere bi bili upravičeni (glej 44.–45. odstavek zgoraj).

102. Vendar pa je vlada trdila, da zahtevki pritožnikov glede socialnih dodatkov izključujejo kakršen koli zahtev v zvezi z izgubo prihodnjega dohodka, in poudarila, da brezposelne osebe niso upravičene do pokojninskega zavarovanja, ampak do socialne varnosti. Toda osebe so, ko dosežejo starostni prag (trinšestdeset let za ženske in petinšestdeset let za moške), vključno s tujci, ki prebivajo v Sloveniji in imajo dovoljenje za stalno prebivanje, upravičene do prejemanja minimalne pokojnine, pod pogojem, da njihov dohodek ne presega najnižjega zneska, ki znaša 460 EUR (glej 61.–64. odstavek zgoraj).

103. Veliki senat priznava trditev vlade, da ugoditev zahtevkom pritožnikov glede socialnih dodatkov izključuje kakršen koli zahtev v zvezi z izgubo prihodnjega

dohodka iz pokojninskih pravic.

104. Veliki senat zato te zahtevke zavrača,

105. vendar upošteva navedbo vlade, da tujci, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji, lahko pridobijo pravico do minimalne pokojnine, ko dosežejo za to določeno starost, in da bo to načelno veljajo za pritožnike, če bodo izpolnjevali z zakonom določene pogoje (glej 63.–64. odstavek zgoraj).

(e) Posamezni pritožniki

106. Veliki senat ponovno poudarja, da se je v zvezi s socialnimi dodatki odločil dodeliti odškodnino vsakemu pritožniku (glej 94. odstavek zgoraj).

107. Pritožniki so zahtevali povračilo premoženjske škode, ki so jo utrpeli od 26. februarja 1992, ko so bili izbrisani iz registra stalnega prebivalstva, do pridobitve dovoljenj za stalno prebivanje (glej 34. odstavek zgoraj).

108. Veliki senat ugotavlja, da je konvencija začela veljati za Slovenijo 28. junija 1994. Pri ocenjevanju na pravični podlagi in ob upoštevanju okoliščin, navedenih zgoraj, Sodišče meni, da je razumno prisoditi v nadaljevanju navedene zneske, ki temeljijo na različni dolžini časa, ki ga je posamezni pritožnik preživel kot izbrisana oseba od 28. junija 1994 do dne, ko je bil njegov pravni status pravnomočno obnovljen, pomnoženo z mesečnim pavšalnim zneskom 150 EUR (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Centro Europa 7 S.r.l. in Di Stefano*, navedeno zgoraj, 220. in 222. odstavek).

109. Veliki senat bo tudi prisodil pritožnikoma Ani Mezga in Aliju Berishi v zvezi z njunimi otroki spodaj navedene zneske (glej 111. in 113. odstavek), ki temeljijo na različni dolžini časa od začetka veljavnosti konvencije za Slovenijo – ali, če je primerno, od rojstva otroka – do polnoletnosti otrok ali dokler ni bil urejen pravni status ustreznega pritožnika, pomnoženo z mesečnim pavšalnim zneskom 80 EUR. Vendar pa se Sodišču ne zdi primerno dodeliti pravičnega zadoščenja ženi pritožnika Berishe, ker meni, da bi lahko v svojem imenu vložila pritožbo na Sodišče sama.

(i) Mustafa Kurić

110. Pritožnik Kurić je bil brez pravnega statusa od 28. junija 1994 do 2. novembra 2010 (šestnajst let, štiri mesece in devet dni), tj. polnih 196 mesecev.

Veliki senat mu zato prisoja znesek 29.400 EUR.

(ii) Ana Mezga

111. Pritožnica Mezga je bila brez stalnega pravnega statusa od 28. junija 1994 do 1. marca 2011 (šestnajst let, osem mesecev in sedem dni), tj. polnih 200 mesecev.

Veliki senat ji zato prisoja znesek 30.000 EUR za socialni dodatek.

Za pritožničino hčer Ines je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 28. junija 1994 do 22. novembra 2001, ko je dopolnila osemnajst let (sedem let, štiri mesece in sedemindvajset dni; osemindvajset polnih mesecev), kar znaša 7.040 EUR.

Za pritožničinega sina Enesa je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 28. junija 1994 do 26. aprila 2010, ko je dopolnil osemnajst let (petnajst let, deset mesecev in dva dni; 190 polnih mesecev), kar znaša 15.200 EUR.

Veliki senat zato pritožnici prisoja skupni znesek v višini 52.240 EUR za premoženjsko škodo.

(iii) Tripun Ristanović

112. Pritožnik Ristanović je bil brez pravnega statusa od 28. junija 1994 do 10. marca 2011 (šestnajst let, osem mesecev in petnajst dni), tj. polnih 200 mesecev. Veliki senat mu zato prisoja znesek 30.000 EUR.

(iv) Ali Berisha

113. Pritožnik Berisha je bil brez pravnega statusa od 28. junija 1994 do 19. oktobra 2010 (šestnajst let, tri mesece in petindvajset dni), tj. polnih 195 mesecev. Veliki senat mu zato prisoja znesek 29.250 EUR za socialni dodatek.

Za pritožnikovega sina Dema je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 29. decembra 1997 do 19. oktobra 2010, ko je bilo pritožniku podeljeno dovoljenje za stalno prebivanje (dvanajst let, devet mesecev in triindvajset dni; 153 polnih mesecev), kar znaša 12.240 EUR.

Za pritožnikovega sina Egzona je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 13. julija 1999 do 19. oktobra 2010 (enajst let, tri mesece in deset dni; 135 polnih mesecev), kar znaša 10.800 EUR.

Za pritožnikovo hčer Egzono je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 29. marca 2001 do 19. oktobra 2010 (devet let, šest mesecev in triindvajset dni; 114 polnih mesecev), kar znaša 9.120 EUR.

Za pritožnikovega sina Haxhija je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 9. februarja 2003 do 19. oktobra 2010 (sedem let, osem mesecev in enajst dni; dvaindevetdeset polnih mesecev), kar znaša 7.360 EUR.

Za pritožnikovega sina Valona je treba dodeliti odškodnino za obdobje od 28. julija 2006 do 19. oktobra 2010 (štiri leta, dva meseca in triindvajset dni; petdeset polnih mesecev), kar znaša 4.000 EUR.

Veliki senat zato pritožniku prisoja skupni znesek v višini 72.770 EUR za premoženjsko škodo.

(v) Ilfan Sadik Ademi

114. Pritožnik Ademi je bil brez pravnega statusa od 28. junija 1994 do 20. aprila 2011 (šestnajst let, devet mesecev in šestindvajset dni), tj. poln 201 mesec. Veliki senat mu zato prisoja znesek 30.150 EUR.

(vi) Zoran Minić

115. Pritožnik Minić je bil brez pravnega statusa od 28. junija 1994 do 4. maja 2011 (šestnajst let, deset mesecev in deset dni), tj. polna 202 meseca. Veliki senat mu zato prisoja znesek 30.300 EUR.

B. Stroški in izdatki

1. Navedbe pritožnikov

(a) Domači upravni postopki

116. Pritožniki so zahtevali povračilo stroškov, ki so nastali v domačih upravnih postopkih v zvezi z dovoljenji za stalno prebivanje in državljanstvom. Ta znesek bi moral vsebovati dejanske stroške, ki so vladi znani, če to ni mogoče, pa pavšalni znesek 200 EUR na pritožnika. Pritožniki niso več imeli pri sebi dokazila o plačilu.

(b) Postopki pred Sodiščem

117. Nazadnje so pritožniki zahtevali polno povračilo stroškov in izdatkov, razumno nastalih v postopkih pred velikim senatom po izreku glavne sodbe, in sicer v višini 11.190,00 EUR, plus davek na dodano vrednost (DDV) in dodatni davki (14.081,49 EUR). Navedli so, da so se zaradi izrednih okoliščin zadeve in izredno slabih življenjskih razmer pritožnikov njihovi zastopniki strinjali, da pravne storitve opravijo, ne da bi od pritožnikov vnaprej zahtevali finančne obremenitve, so si pa pridržali pravico neposredno od Sodišča zahtevati, da tožena vlada povrne pravne stroške in izdatke (pri tem so se sklicevali na *M. S. S. proti Belgiji in Grčiji* ([VS], št. 30696/09, 412.–414. odstavek, ESČP 2011).

2. Trditve tožene vlade

(a) Domači upravni postopki

118. Vlada je priznala, da so pritožniki morali plačati stroške v upravnem postopku v skladu z ZUSDDD in spremenjenim ZUSDDD ter da so upravičeni do njihovega povračila, če so jih dejansko plačali, oporekala pa je pavšalnemu znesku 200 EUR na pritožnika.

Vendar pa pritožniki niso bili upravičeni do povračila stroškov, nastalih v upravnem postopku v zvezi z državljanstvom. Med stroški, nastalimi pri zaprosilu za državljanstvo, in kršitvami konvencije ni bila ugotovljena vzročna povezava.

119. Na podlagi gradiva, ki je na voljo vladi, so štirje pritožniki upravičeni do povračila stroškov, ki so dejansko nastali v domačih upravnih postopkih v zvezi z dovoljenjem za stalno prebivanje.

120. Predvsem je pritožnica Mezga upravičena do zneska 29,47 EUR, pritožnik Ristanović do zneska 79,87 EUR, pritožnik Ademi do zneska 86,77 EUR in pritožnik Minić do zneska 143,31 EUR.

(b) Postopki pred Sodiščem

121. Vlada je oporekala dodatnemu znesku, ki so ga pritožniki zahtevali za stroške in izdatke, nastale v postopku pred Sodiščem. Zakon o odvetniški tarifi (Uradni list RS, št. 67/08), ki je veljal v Sloveniji za postopke pred Sodiščem, je določal, da je zastopnik upravičen do zneska med 500 EUR in 1.500 EUR.

122. Del zahtevka, ki se nanaša na DDV, je prav tako sporen. Z računa zastopnikov pritožnikov z dne 31. julija 2012, ko je Republika Slovenija plačala odškodnino za nepremoženjsko škodo, je razvidno, da ni bilo treba plačati DDV, ampak samo 4-odstotni prispevek v Pokojninski sklad za odvetnike (CPA). Zastopniki pritožnikov zato niso bili upravičeni do stroškov v zvezi z DDV.

3. Odločitev Sodišča

(a) Domači upravni postopki

123. Glede zahtevkov pritožnikov za povračilo stroškov, ki so nastali v domačih upravnih postopkih, veliki senat ugotavlja, da so se pritožniki sklicevali na podatke o dejansko nastalih stroških, ki so bili na voljo vladi. Kot drugo možnost so zahtevali pavšalni znesek 200 EUR na pritožnika.

124. Veliki senat ugotavlja, da je tožena vlada v zadnjih vlogah navedla natančne

številke dejanskih stroškov, ki so jih imeli štirje pritožniki v postopkih po tem, ko so vložili prošnjo za izdajo dovoljenja za stalno prebivanje. Tako prisoja iz tega naslova pritožnici Mezga znesek 29,47 EUR, pritožniku Ristanoviću znesek 79,87 EUR, pritožniku Ademiju znesek 86,77 EUR in pritožniku Miniću znesek 143,31 EUR. Poleg tega veliki senat zavrača zahteve, ki se nanašajo na postopke glede državljanstva, ker niso bili začeti za preprečitev ali odpravo ugotovljenih kršitev konvencije.

125. V povzetku veliki senat prisoja pritožnikom Ani Mezga, Ristanoviću, Ademiju in Miniću 339,42 EUR za stroške, ki so nastali v domačih upravnih postopkih.

(b) Postopki pred Sodiščem

126. Veliki senat ugotavlja, da je bilo v glavni sodbi pritožnikom prisojeno skupno 30.000 EUR za stroške in izdatke, nastale do te faze postopka pred Sodiščem (glej 11. točko izreka in 427. odstavek glavne sodbe).

127. Veliki senat glede vprašanja DDV, ki ga je sprožila vlada, poudarja, da Sodišče, če je potrebno, prisodi odškodnino za stroške in izdatke zaradi povračila zneskov, ki so jih pritožniki morali plačati v prizadevanju, da preprečijo kršitev, da jo ugotovi Sodišče in (če je potrebno) da dobijo pravično zadoščenje – po sodbi v njihovo korist – ali od pristojnih domačih organov ali, kadar je to primerno, od Sodišča (glej *Neumeister proti Avstriji* (prejšnji 50. člen), 7. maj 1974, 43. odstavek, serija A št. 17; *König proti Nemčiji* (prejšnji 50. člen), 10. marec 1980, 20. odstavek, serija A št. 36; in *Scordino proti Italiji* (št. 1) [VS], št. 36813/97, 284. odstavek, ESČP 2006-V). Ti stroški in izdatki se pogosto obdavčijo; na primer večina visokih pogodbenic zaračunava davek na dodano vrednost (DDV) za nekatere vrste blaga in storitev. Pri storitvah odvetnikov, prevajalcev in drugih strokovnjakov se davek, čeprav ga ti strokovnjaki plačajo državi, kljub temu zaračuna pritožnikom in ga ti na koncu plačajo. Pritožnike je treba pred to dodatno dajatvijo zaščititi. Zgolj zato Sodišče v izreku sodb nalaga, da je vsak davek, ki se lahko zaračuna pritožniku, treba dodati zneskom, ki so mu prisojeni iz stroškov in izdatkov (glej *Association Les Témoins de Jéhovah proti Franciji* (pravično zadoščenje), št. 8916/05, 37. odstavek, 5. julij 2012).

128. V skladu s sodno prakso Sodišča je pritožnik upravičen do povrnitve stroškov in izdatkov, če dokaže, da so dejansko nastali in bili neizogibni ter da je njihov znesek razumen (glej na primer *Maktouf in Damjanović proti Bosni in Hercegovini* [VS], št. 2312/08 in 34179/08, 94. odstavek, ESČP 2013 (izvlečki)).

129. Veliki senat v tej zadevi ob upoštevanju razpoložljivih dokumentov in zgoraj navedenih meril meni, da je pritožnikom skupaj razumno prisoditi znesek 5.000 EUR iz tega naslova za postopke po izreku glavne sodbe.

C. Zamudne obresti

130. Po mnenju Sodišča je primerno, da zamudne obresti temeljijo na mejni posojilni obrestni meri Evropske centralne banke, ki se ji dodajo tri odstotne točke.

II. UPORABA 46. ČLENA KONVENCIJE

131. 46. člen konvencije v zvezi s tem zagotavlja:

»1. Visoke pogodbenice se obvezujejo, da bodo spoštovale končno sodbo Sodišča v vsaki zadevi, v kateri nastopajo kot stranke.

2. Končna sodba Sodišča se pošlje Odboru ministrov, ki nadzoruje njeno izvršitev ...«

A. Splošna načela

132. Veliki senat ponovno poudarja, da 46. člen konvencije, kakor je obrazložen v skladu s 1. členom, toženi državi nalaga zakonsko obveznost izvedbe pod nadzorom Odbora ministrov ustreznih splošnih ali posamičnih ukrepov za zagotavljanje pravic pritožnikov, za katere je Sodišče ugotovilo, da so bile kršene. Take ukrepe je treba sprejeti tudi glede drugih oseb, ki so v položaju pritožnikov, zlasti z rešitvijo vprašanj, ki so pripeljala do ugotovitev Sodišča (glej *Scozzari in Giunta proti Italiji* [VS], št. 39221/98 in 41963/98, 249. odstavek, ESČP 2000-VIII; *Lukenda*, navedeno zgoraj, 94. odstavek; in *S. in Marper proti Združenemu kraljestvu* [VS], št. 30562/04 in 30566/04, 134. odstavek, ESČP 2008). To obveznost je dosledno poudarjal Odbor ministrov pri nadzoru izvrševanja sodb Sodišča (glej na primer začasne resolucije DH(97)336 v zadevah, ki se nanašajo na trajanje postopkov v Italiji; DH(99)434 v zadevah, ki se nanašajo na delovanje varnostnih sil v Turčiji; ResDH(2001)65 v zadevi *Scozzari in Giunta proti Italiji*; in ResDH(2007)75 v zadevah, ki se nanašajo na trajanje pripora na Poljskem).

133. Da bi Sodišče omogočilo učinkovito izvrševanje svojih sodb, lahko sprejme postopek pilotne sodbe, ki mu omogoča v sodbi jasno opredeliti obstoj strukturnih problemov kot podlage za kršitve in oblikovati posebne ukrepe ali ravnanja, ki jih mora tožena država uporabiti za njihovo odpravo (glej *Broniowski proti Poljski* [VS], 31443/96, 189.–194. odstavek in izrek, ESČP 2004-V, in *Hutten-Czapska proti Poljski* [VS], št. 35014/97, 231.–239. odstavek, ESČP 2006-VIII). Ta način sojenja se izvaja z upoštevanjem ustreznih nalog institucij konvencije: Odbor ministrov je pristojen, da oceni izvajanje posameznih in splošnih ukrepov v skladu z drugim odstavkom 46. člena konvencije (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Broniowski* (prijateljska poravnava), navedeno zgoraj, 42. odstavek, in *Hutten-Czapska* (prijateljska poravnava), navedeno zgoraj, 42. odstavek).

134. Drug pomemben cilj postopka pilotne sodbe je omogočiti čim hitrejšo popravo kršitve na domači ravni za veliko število ljudi, ki trpijo zaradi splošnega problema, opredeljenega v tej sodbi, s čimer se uresničuje načelo subsidiarnosti, ki je temelj sistema konvencije (glej *Burdov proti Rusiji* (št. 2), št. 33509/04, 127. in 142. odstavek, ESČP 2009, in *Greens in M. T. proti Združenemu kraljestvu*, št. 60041/08 in 60054/08, 108. odstavek, ESČP 2010 (izvlečki)). Tako se lahko v pilotni sodbi odloči, da je treba postopek, ki v vseh primerih izhaja iz istega problema, preložiti, dokler tožena država ne izvede ustreznih ukrepov.

135. Poleg tega ni mogoče izključiti, da lahko Sodišče, še preden je tožena država sprejela splošne ukrepe ali ustrezne splošne ukrepe pri izvrševanju pilotne sodbe o temelju zahtevka (46. člen konvencije), izreče sodbo, s katero izbriše pilotno uporabo na podlagi prijateljske poravnave (pododstavek b prvega odstavka 37. člena in 39. člen) ali pa podeli pritožniku pravično zadoščenje (41. člen) (glej *Broniowski* (prijateljska poravnava), navedeno zgoraj, 36. odstavek, in *Hutten-Czapska* (prijateljska poravnava), navedeno zgoraj, 34. odstavek).

136. Če pa tožena država odlaša z izvajanjem splošnih ukrepov čez razumni rok (glej *Broniowski* (utemeljenost), navedeno zgoraj, 198. odstavek), pušča problem nerešen in nadaljuje kršenje konvencije, Sodišče nima druge izbire, kakor da preuči vse podobne pritožbe, ki so mu predložene v reševanje, in o njih presodi, da bi sprožilo izvršilni postopek pred Odborom ministrov in zagotovilo spoštovanje konvencije na državni ravni (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *E. G. in drugi proti Poljski* (sklep), št. 50425/99, 28. odstavek, ESČP 2008 (izvlečki)).

B. Presoja Sodišča

137. Veliki senat ugotavlja, da se je v glavni sodbi v tej zadevi odločilo uporabiti postopek pilotne sodbe v skladu s 46. členom konvencije in 61. členom Poslovnika Sodišča ter sklenilo, da mora tožena vlada v enem letu po razglasitvi te sodbe, tj. najpozneje do 26. junija 2013 (glej 7. odstavek zgoraj in 9. točko izreka ter 415. odstavek glavne sodbe) vzpostaviti odškodninsko shemo na državni ravni kot splošen ukrep, da bi zagotovila ustrezno zadoščenje izbrisanim.

138. Ugotavlja, da tožena vlada do 26. junija 2013, ko je potekel enoletni rok iz glavne sodbe, ni vzpostavila odškodninske sheme na domači ravni. Vendar pa tožena vlada ni ugovarjala, da so potrebni splošni ukrepi na tej ravni za zagotovitev pravilnega izvajanja sodbe *Kurić in drugi*, ki presega zgolj koristi posameznih pritožnikov in zahteva, da je treba upoštevati tudi koristi drugih morebitnih oškodovanih izbranih oseb (glej 6. odstavek zgoraj ter 29., 408., 409. in 412. odstavek iz glavne sodbe).

139. V tem smislu je veliki senat ustrezno upošteval dejstvo, da je vlada 25. julija 2013 poslala državnemu zboru predlog zakona o vzpostavitvi odškodninske sheme na državni ravni. Predlog zakona je bil z nekaj spremembami sprejet 21. novembra 2013. Zakon je bil objavljen v Uradnem listu RS 3. decembra 2013 in je začel veljati 18. decembra 2013. Uporabljati se bo začel 18. junija 2014 (glej 20. odstavek zgoraj).

140. Ta zakon bo uvedel odškodnino na podlagi pavšalnega zneska za vsak mesec izbrisa in možnost uveljavljanja dodatne odškodnine po splošnih pravilih Obligacijskega zakonika (glej 20.–27. odstavek zgoraj). V izjemnih okoliščinah obravnavane zadeve se zdi primerna osnovna rešitev podeljevanja pavšalnega zneska v zvezi z nepremoženjsko in premoženjsko škodo, ki so jo utrpeli izbrisani – kar je način, ki ga je sprejel veliki senat v zvezi s premoženjsko škodo v tej sodbi (glej 106.–109. odstavek zgoraj) in v zvezi z nepremoženjsko škodo v glavni sodbi (glej 425. odstavek te sodbe).

141. V zvezi s tem veliki senat ugotavlja, da so v skladu z načelom subsidiarnosti in z njim povezano mejo proste presoje zneski odškodnine, dodeljeni na državni ravni drugim prizadetim osebam v smislu splošnih ukrepov po 46. členu konvencije, prepuščeni presoji tožene države, pod pogojem, da so skladni s sodbo Sodišča, ki te ukrepe nalaga (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT) proti Švici* (št. 2) [VS], št. 32772/02, 88. odstavek, ESČP 2009).

142. Na podlagi 46. člena konvencije bo Odbor ministrov ocenil splošne ukrepe, ki jih je sprejela Republika Slovenija, in njihovo izvajanje v zvezi z nadzorom izvrševanja glavne sodbe Sodišča. Slednje je, sklicujoč se na 46. člen, dosledno razsodilo, da ni pristojno za preverjanje, ali je pogodbenica izpolnila obveznosti, ki jih ima na podlagi ene od sodb Sodišča, razen če velja četrti odstavek 46. člena konvencije, kakor se glasi od začetka veljavnosti Protokola št. 14 (glej *Hutten-Czapska* (prijateljska poravnava), navedeno zgoraj, 43. odstavek; *Akdivar in drugi proti Turčiji* (prejšnji 50. člen), 1. april 1998, 44. odstavek, Poročila o sodbah in sklepih 1998 II; *Verein gegen Tierfabriken Schweiz (VgT)*, navedeno zgoraj, 83.–90. odstavek, in *The United Macedonian Organisation Ilinden – PIRIN in drugi proti Bolgariji* (št. 2), št. 41561/07 in 20972/08, 66. odstavek, 18. oktober 2011).

143. Nazadnje je veliki senat glede seznama Sodišča poudaril, da je v zvezi s sistemskimi, strukturnimi ali podobnimi kršitvami morebiten priliv prihodnjih zadev prav tako pomemben dejavnik, ki ga je treba upoštevati, zato da se prepreči kopičenje ponavljajočih zadev, čeprav je bilo ob izreku glavne sodbe na Sodišču le nekaj podobnih nerešenih pritožb, ki so jih vložili izbrisani, in je odločil, da je treba obravnavo drugih podobnih pritožb preložiti, dokler niso sprejeti zadevni popravni ukrepi (glej 9. odstavek zgoraj in 415. odstavek glavne sodbe).

144. V zvezi s tem veliki senat ugotavlja, da je trenutno pri Sodišču približno petinšestdeset nerešenih zadev, ki so jih vložili izbrisani in ki se nanašajo na več kot 1.000 pritožnikov. Hitra izvršitev sodbe *Kurić in drugi* je zato izjemnega pomena (glej s potrebnimi spremembami (*mutatis mutandis*) *Greens in M. T.*, navedeno zgoraj, 111. odstavek).

IZ TEH RAZLOGOV SODIŠČE SOGLASNO

1. razsoja,

(a) da mora tožena država v treh mesecih pritožnikom plačati te zneske:

(i) 29.400 EUR (devetindvajset tisoč štiristo evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožniku, za premoženjsko škodo Kuriću;

(ii) 52.240 EUR (dvainpetdeset tisoč dvesto štirideset evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožnici, za premoženjsko škodo Ani Mezga;

(iii) 30.000 EUR (trideset tisoč evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožniku, za premoženjsko škodo Ristanoviću;

- (iv) 72.770 EUR (dvainsedemdeset tisoč sedemsto sedemdeset evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožniku, za premoženjsko škodo Berishi;
- (v) 30.150 EUR (trideset tisoč sto petdeset evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožniku, za premoženjsko škodo Ademiju;
- (vi) 30.300 EUR (trideset tisoč tristo evrov), zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožniku, za premoženjsko škodo Miniću;
- (vii) 339,42 EUR (tristo devetintrideset evrov in dvainštirideset centov) Ani Mezga, Ristanoviću, Ademiju in Miniću skupaj za stroške in izdatke v zvezi z domačimi upravnimi postopki, zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožnikom, kar se razdeli v skladu z navedenim v 124. odstavku;
- (viii) 5.000 EUR (pet tisoč evrov) vsem pritožnikom skupaj za stroške in izdatke v zvezi s postopkom pred Sodiščem, zvišano za davek, ki se morebiti zaračuna pritožnikom;

(b) da se za navedene zneske od dneva poteka treh mesecev do plačila obračunajo linearne obresti po stopnji, ki je enaka stopnji mejne posojilne obrestne mere Evropske centralne banke, za vse zamujeno obdobje z dodanimi tremi odstotnimi točkami;

2. *zavrača* preostali del zahtevkov pritožnikov za pravično zadoščenje.

Sestavljeno v angleškem in francoskem jeziku in 12. marca 2014 poslano v skladu z drugim in tretjim odstavkom 77. člena Poslovnika Sodišča.

Michael O'Boyle
namestnik sodnega tajnika

Dean Spielmann
predsednik